

Cuunfaa fi Wantoota Ijoo:

Hawaasa barnootaa K-12 keessaa tokko tokko biratti karaalee sanyii fi qaama miidhamtummaan manneen barnootaa mootummaa keenya keessatti gadi fageenyaan walitti hidhaman irratti mul'achaa jira. Hayyoonni, warri imaammata baasan, fi barsiisonni hedduun bu'aa rakkisaa dargaggoota halluu¹ adda addaa qaban kanneen qaama miidhamtoota ta'an kanneen daree barnoota waliigalaa fi addaa keessatti hordofamaniif beekamtii kennu. Ibsi kun Kan Inni kennu: 1) seensa walitti dhufeenya seenaa sanyummaa fi ableism gidduu jiru, fi 2) ilaalcha waliigalaa himannaa hayyoota barnootaa beekamoo muraasni waa'ee ilaalcha walqixxummaa dhabuu barattoota halluu marginalized fi barattoota kana daree barnoota addaa keessatti madaalawaa hin taane ramaduu isaanii irratti dhiyeessan. Dhumarratti, ibsi kun sirna barnootaa U.S keessatti sadarkaawwan tarkaanfii gorfaman tokko tokko kanneen walqixxummaa fooyya'aa ta'eefi haammataa ta'e barattoota qaama miidhamtoota fi halluudhaan moggaatti dhiibamanii kan adda baasudha.

Qaama Miidhamummaafi Sanyummaa Seenaa Ameerikaa keessattii

Akka hayyoonni qorannoo qaama miidhamummaa tokko tokko jedhanitti, jal'inni sababa qaama miidhamtummaaf moggaatti dhiibuufi² sanyummaa seenaa keessatti guutummaatti haammataafi wal-danda'u ture (Baynton, 2001; Erevelles fi Minear, 2010). Akka hayyoonni kun jedhanitti, amala qaama miidhamtummaa uummata gara moggaatti dhiibamanii, kan akka Gurraacha fi godaantota adii hin taaneef kennuu, bifa seera addaan baasuu, qooduu, fi bifa gara jabeessa fayyadamuu kan akka garbummaatiin ilaalcha cunqursaa isaaniif sababa ta'eera (Baynton, 2001; Nielsen, 2012). Dhuma jaarraa 19ffaa fi jalqaba jaarraa 20ffaa keessa sanyummaan saayinsii yaada hawaasummaa fi shaakala miidhaa geessisu kan akka sanyiirratti hundaa'uun akka walhoran taasisu, kan "hormaata filatamaa" leellisu

(Barnes, 2010; Stubblefield, 2007) fide. Sochiin sanyiirratti hundaa'uun akka walhoran taasisu kun namoota qaama miidhamtoota, namoota Gurraacha, fi godaantota bifa biraa qaban dabalatee uummata walhormaataaf "kan hin mijooftu" ta'ee ilaalamu irratti humnaan akka dhaabsisan gaafate (Barnes, 2010; Stubblefield, 2007; Nielsen, 2012). Yeroon seenaa kun yaadni qaama miidhamtummaa hundee sanyummaa isaa keessaa akkamitti akka baafamuu hin dandeenyeefi akkaataa bu'uuraaleen ilaalchaa kun dhaabbilee keenya amma jiran keessatti akka jiraatanitti wal fayyadamu agarsiisu.

¹ Gabaabduu kana keessatti jechoota dargaggoota halluu marginalized, barattoota halluu marginalized, barattoota Gurraacha fi Buraayyuu ykn dargaggoota, fi barattoota Gurraacha fi Laatiino ykn dargaggoota wal jijjiiruun dargaggoota halluu qaban jechuuf fayyadama hawaasa U.S. keessatti tajaajila gadi aanaa, bakka bu'ummaa gadi aanaa, fi seenaa keessatti cunqurfamaa ture.

² Bahl (2020) ilaali.

Wal-qaxxaamuraa Sanyiifi Qaama Miidhamtummaa Sirna Barnootaa U.S. Keessatti

Hojii Baynton sanyii fi qaama miidhamtummaa irratti hojjete irraa fudhachuun, Annamma, Connor fi Ferri (2013) akka ibsanitti, "lakkoofsi sanyii, gosaa fi afaanii walmadaalaa hin taane olaantummaa hin qabne [barattoota] ergamuu, maqaa itti moggaafamuu fi barnoota addaa keessa kaa'amuu itti fufee jira, keessumaa gosoota hir'ina barumsaa, hir'ina sammuu, fi jeequmsa miiraa ykn jeequmsa amala keessatti." Barreessitoonni kunniin ramaddiin kun "dhugaa baayoloojii osoo hin taane murtii mataa hojjettoota mana barumsichaa irratti kan hirkatu ta'uu" yoo ilaalle, barattoota Gurraacha fi magaala gosoota kana lakkoofsa guddaa akkasiitiin ramaduun rakkoo akka qabu akeeku. (2013) Jecha biraatiin, ramaddii walmadaaluu hin dandeenye barattoota Gurraacha fi Magaala gara daree barnoota addaatti qorachuun loogii sanyii hin mullanne ta'uu danda'u hojjettoota osoo hin beekin ulaagaalee seenaa-cimeessan olaantummaa warra adii barattoota mana barumsaa isaanii keessatti baay'isuu barattoota Gurraacha fi Magaalaatti maqaa moggaasuu danda'an irratti hubannoo qabaachuun gargaara asxaa³. Kana malees, Annamma (fi kanneen biroo) wantootni hiika qaama miidhamtummaa murteessan mataan isaanii kan mataa isaanii ta'uu fi yeroo baay'ee haala hawaasummaa irratti hundaa'uun kan jijjiiraman ta'uu isaanii falmu (Annamma, 2013; Cavendish et al., 2018), kunis qorannoo qeeqaa barbaachisaan akkamitti akka qoodamani kun walqixxummaa dhabuu, addaan baafamuufi aadaa barattoota halluu qaban kanneen gara moggaatti dhiibaman kana irraa eegamuu gadi aanaa itti fufsiisuuf itti fayyadaman ibsudha.

Qorannoon dhiheenya kana godhame himannaawwan kanaan duraa waa'ee hordoffii sanyummaa walmadaaluufi kan mataa isaaniiitiin gara daree barnoota addaatti walxaxaa taasisa, kanaa mannaa barattoonni Gurraachaafi Magaala tajaajila barnoota addaa barbaachisaa ta'e argachuuf carraan isaanii xiqqaa ta'uu akka danda'u agarsiisa; keessumaa manneen barnootaa qabeenya xiqqaa qaban kanneen irra caalaan isaanii barattoota Gurraacha fi Laatiino ta'an itti baratan jechuudha⁴ (Morgan fi kkf, 2017; Ramey, 2015). Keessattuu barattoonni Gurraachonni murtii barbaachisummaa yaalaa seera qabeessa ta'e argachuu mannaa, carraan maqaa "hin to'atamne," "amalaan balaadhaaf saaxilame," fi "amala gadhee" jedhu argachuu danda'u, kunis hordoffii garmalee,

naamusaafi adabbii garmalee, akkasumas yakkamaa taasisuu fida (Ramey, 2015; Annamma, 2018; Migliarini fi Annamma, 2019). Barattoonni adii, faallaa kanaatiin, yeroo baay'ee deeggarsa amalaafi yaalaa faayidaa qabuuf ergamuu danda'u, yeroo baay'ee manneen barnootaa qabeenya fooyya'aa qabanitti ergamu (Ramey, 2015; Annamma, 2013).

Dhumarratti, amala walfakkaataa deebii ariifataa, adabbii, kan akka hojii irraa bololiisuu ykn ari'uu, barattoota Gurraacha fi Magaala, barattoota adii irratti yoo mul'ate of eeggannoo fi itti yaadamee ilaalamuu qaba (Annamma, 2018; Migliarini fi Annamma, 2019b). Kana jechuun, hayyoonni hedduun himannaa asoosama ta'e kan dargaggoonni halluu addaa qaban daree barnoota addaa keessatti bakka bu'ummaa xiqqaa qabaachuu isaanii kan Morgan fi waahillan isaa dhiyeessan mormuu itti fufaniiru, kanaa mannaa qorannoo waggoota kurnan hedduudhaaf gaggeeffame kan agarsiisu dargaggoonni Gurraacha fi Magaala dhuguma barnoota addaa keessatti garmalee bakka bu'uu isaanii cimsanii dubbatu (Konnor fi kanneen biroo, 2019). Kana gochuudhaan hayyoonni mormitootaa kanneen akka Connor, Cavendish, fi kanneen biroo fedhii dargaggoota halluu qaban kanaa guutuu fi qaawwa walqixxummaa fi ga'umsaa yeroo dheeraaf ture cufuu keessatti kufaatii guddaa sirni barnoota addaa qabu ibsuu danda'u (Connor et al., 2019 Cavendish fi kanneen biroo, 2018).

Walumaagala, garaagarummaan kun egeree barattoota Gurraacha fi Magaala irratti dhiibbaa hamaa qaba. Akka Annamma n ibsutti

"...walitti dhufeenyi barataan tokko sanyummaadhaan akkamitti akka ejjennoo qabuu fi barataan sun akkamitti akka raawwatu irraa eegamu gidduu jiru yeroo hunda ifaadha." Barattoonni halluu qaban sadarkaa eebbaa gadi aanaa, qabxii qormaataa gadi aanaa, fi sadarkaa naamusaa fi hidhaa olaanaatu isaan mudatu. Bu'aawwan kun baay'een isaanii loogii ifa ta'ee fi dhokataa ta'een kan walqabatan yoo ta'u, kunis dandeettii barattoota Gurraacha fi magaala ilaalchisee ga'eessota manneen barnootaa keessa jiran irraa ejjennoo xiqqaa ta'e argamsiisa." (Annamma, 2018)

³ Ramaddiin barattoonni daree barnoota addaa keessatti ofumaan sanyummaadhaan kan ka'e barattoota irratti maqaa xiqqeessuu jechuu akka hin taane hubadhu; kanaa mannaa, barattoonni kanneen barnoota idilee qabachuuf aadaa, amala ykn sammuuudhaan kan hin hidhamne ta'uu isaanii, ykn haala adda ta'een yoo ilaalle, "tilmaama gahumsa dhabuu" kan loogii sanyii dhokataa ta'een walqabsiisuu danda'u tilmaama dhokataadha.

⁴ Laatiino jechuun uummata adii hin taane hin hidha dhaloota Laatiin Ameerikaa qaban agarsiisa. Wabiiwwan tokko tokko jecha Hispaniik jedhu Laatiinoo wajjin wal jijjiiruun fayyadamu. Gariin isaanii kanaa mannaa amma jecha koorniyaa giddu galeessa hin taane Latinx jedhu fayyadamuu filatu.

Agarsiiftuu Himaammataafi Tarkaanfiiwwan ⁵ :

Barattoota halluu adda addaa qaban Ameerikaa keessatti marginalized ta'aniif barnoota guutummaatti haqa qabeessa, hunda hammatee fi humneessuu mirkaneessuuf barsiisonni fi bulchiinsi mana barumsaa tarkaanfiiwwan armaan gadii irraa jalqabuu danda'u:

1. Waan Subini Annamma "the pedagogy of pathology" (2018) jedhee waamu, kan barattoonni qaama miidhamtoota Gurraacha fi Brown barsiisotaa fi hojjettoota mana barumsaatiin hypersurveilled, hyper-labeled fi hyper-pushed ta'an, sababa implicit olaantummaa qabuun, itti fufsiisuun bu'aa hamaa akka qabu hubannoof waadaa galuu loogii fi hambaalee sanyummaa fi ableism (Migliarini and Annamma, 2019a). Loogii miidhaa guddaa geessisan kana diiguu jalqabuuf leenjiin cimaan farra sanyummaa fi farra dandeettii peedaagoojii irratti kennamu hundeeffamuu danda'a.

2. Seenaa fi injifannoo hoggantoota qaama miidhamtoota halluu qaban kanneen haqaa sanyii fi haqaa qaama miidhamtootaaf falman, kan akka Harriet Tubman, hammachuudhaaf kaarikulamii babal'isuu dabalatee, tuuta ulaagaalee ifatti farra sanyummaa fi farra dandeettii qaban daree keessatti hojjiirra oolchuu , Faani Luu Haamaar, fi Biraadii Loomaaksii (Annamma, 2018; Thomson, 2018).

3. Ulaagaa hirmaannaa gadi aanaa, hordoffii garmalee, fi hanqina kalaqaa daree barnoota addaa barattoota qaama miidhamtoota halluu qabaniin walmadaaluu hin dandeenyeen qabaman ol'aantummaa qaban mormuu (Annamma, 2018). Barattoota qaama miidhamtoota halluu qaban biratti kalaqa, sochiifi gammachuu jajjabeessuu, loogiin icciitii yeroo hunda walqixxummaa sanyiifi qaama miidhamummaa daree keessatti xiqqeessuuf hojjechaa akka jiru beekuudhaan. Barattoota halluu qaban giddu galeessa godhachuufi kabaju - xiyyeeffannoo kennuufi seenaa dhuunfaafi maatii isaanii, seenaa isaanii, fi qabsoo addaa isaanii kabajuu.

"...haqni ableism fi sanyummaa seenaa keessatti wal-bu'uuraa fi wal-dandeessummaa ture."

4. Tokkummaa - Annamma (2018) barsiisonni imala isaanii K-12 keessatti qabsoo barattoonni qaama miidhamtoota Gurraacha fi Buraayyuu taasisan waliin tumsa akka agarsiisan ni leellisa. Barattoonni qaama miidhamtoota halluu qaban dandeettii qabeenyaan kan guutaman yoo ta'u, karaalee hedduu isaan marginalized fi cunqurfamaa, U.S. keessaa fi alaa, mormuu danda'u. daree barnootaa (Annamma, 2018). Barattoota qaama miidhamtoota dachaan gara moggaatti dhiibamaniif⁶, barsiisonni, gorsitoonni, akkasumas hojjettoonni mana barumsaa imala dhuunfaa isaanii akka deeggaran fi akka mararfatan beekuun, akkasumas dhugaadhaan akka argaman, dhaga'amu fi gatii akka argatan beekuun, yeroo sirnoota dammaqinaan diiguu jalqabnu garaagarummaa hunda fiduu danda'a kan sanyummaa fi dandeettii manneen barnootaa keenya keessatti barattoota hundaaf hammatamuu dhugaa galmaan ga'uuf kaayyeffatee.

⁵ Annamma, Connor fi Ferri (2013) fi Annamma (2018) irraa kan fudhatame.

⁶ Ibsa jecha kanaa ilaalchisee Bahl (2020) ilaalaa.

Wabiiwwan (afaan Ingiliffaa)

Annamma, S.A. , Connor, D. & Ferri, B. (2013). Dis/ability critical race studies (DisCrit): Theorizing at the intersections of race and dis/ability. *Race Ethnicity and Education*.
DOI: 10.1080/13613324.2012.730511

Annamma, S.A. (2018). *The Pedagogy of pathologization: Dis/abled girls of color in the school/prison nexus*. New York: Routledge.

Baglieri, S and Lalvani, P. (2020). *Undoing Ableism*. New York: Routledge

Bahl, S. (2020). *Disability Studies and Disability Justice Introduction Brief*. Roots of Inclusion.

Barnes, C. (2010). A brief history of the discrimination of disabled people. *The Disability Studies Reader*. Edited by Davis, L. New York: Routledge.

Baynton, D. (2001). Disability and the justification of inequality in American history. *The New Disability History: American Perspectives*. Edited by Longmore, P and Umansky, L. New York: New York University Press.

Cavendish, W., Connor, D., Gonzalez, T., Jean-Pierre, P. & Card, K. (2018). Troubling “The Problem” of racial overrepresentation in special education: a commentary and call to rethink research. *Educational Review*.
<https://doi.org/10.1080/00131911.2018.1550055>

Connor, D., Cavendish, W., Gonzalez, T & Jean- Pierre, P. (2019). Is a bridge even possible over troubled waters? The field of special education negates the overrepresentation of minority students: a DisCrit analysis. *Race Ethnicity and Education*.
DOI:10.1080/13613324.2019.1599343

Erevelles, N. and Minear, A. (2010). Unspeakable offenses: Untangling race and Disability in discourses of intersectionality. *Journal of Literary & Cultural Disability Studies*. Liverpool: Liverpool University Press.

Migliarini, V. and Annamma, S.A. (2019a). Applying disability critical race theory in the practice of teacher education in the United States. *Oxford Research Encyclopedia, Education*.
DOI:10.1093/acrefore/9780190264093.013.783

Migliarini, V. and Annamma, S.A. (2019b). Classroom and behavior management: (Re)conceptualization through disability critical race theory. *Handbook on Promoting Social Justice in Education*.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-74078-2_95-11

Morgan, P., Farkas, G., Hillemeier, M., and Maczuga, S. (2017). Replicated evidence of racial and ethnic disparities in disability identification in U.S. Schools. *Educational Researcher*, Vol. 46 No. 6.
DOI: 10.3102/0013189X17726282

Nielsen, K. (2012). *A Disability History of the United States*. Boston: Beacon Press.

Ramey, D. (2015). The social structure of criminalized and medicalized school discipline. *Sociology of Education*, 88(3). DOI: 10.1177/0038040715587114
<http://soe.sagepub.com>

Stubblefield, A. (2007). “Beyond the pale”: Tainted whiteness, cognitive disability, and eugenic sterilization. *Hypatia*. Indiana University Press.

Thomson, V. (2018). Seenaa qaama miidhamtoota gurraacha utuu hin ilaalam in hafe.
<https://rewirenewsgroup.com/article/2018/03/16/overlooked-history-black-disabled-people/>

Seema Bahl, M.A., M.I.A. Kolleejjii Bellevue fi Yunivarsiitii Washington Mana Barumsaa Hojii Hawaasummaa (School of Social Work) keessatti Muummee Saayinsii Hawaasaa keessatti barsiisaa faakiultii sanaati. Seema n koorsii qo’annoo qaama miidhamtummaa, qo’annoo koorniyaa, fi yaala hawaasummaa qopheessitee barsiistee jirti. Dabalataan, Seema n raawwii haadhummaa fi flamenco lamaan isaanii irratti haala haqaa qaama miidhamummaa ilaalchisee waraqaa barnootaa maxxansitee jirti. Seema n Waajjira Bulchaa Ombuds Barnootaa keessattis Gargaartuu Barnootaa Ombuds ta’uun tajaajilti. Gahee kana keessatti, maatii, barsiisota, manneen barnootaa, fi gareewwan hawaasaa guutuu kutaa Washington waliin ta’uun rakkoolee barumsa barattootaa irratti dhiibbaa geessisan furuuf, qooda fudhattoota gidduutti qunnamtii mijeessuu, akkasumas walqixxumma fi hammatamuu barnootaa tarkaanfachiisuuf hojjetti.
